

Miðnámsrit

4

desember 2014

Um blaðið

Góðu lesarar!

Her er fjórða *Miðnámsrit*. Í blaðnum eru seks greinir.

Olav hevur skrivað tvær greinir. Tann fyrra eitur *Ársmet og opinleiki*. Í greinini verður greitt frá, hvussu ein skúli í Føroyum hevur arbeitt við at skapa opinleika um ársmet, so næmingar frá skúlaársbyrjan vita, hvussu ármet verða givin. Tann seinna er um próvtalsstigar. Skúlaárið 2013 fóru miðnámskúlararnir at brúka nýggja 7-talsstigan. Olav skrivaði 2010 grein um próvtalsstigar, sum nú er broytt og tillagað.

Á sosialu miðlunum verður dúgliga kjakast um læring og námsfrøðiligar spurningar. Tórður hevur havt viðtal við Ólav Ellefsen um facebook-bólkin *Læring*. Tórður hevur eisini grein um eysturríkska búskaparfrøðingin Joseph Alois Schumpeter og íverksetaran.

Jákup Andreasen skrivur um Fiskivunnuskúlan, sum hevur 25 ár á baki. Í lötuni verður Marknagilsdepilin bygdur, har greitt er, at vit fáa ein depilsstjóra. Í Norðstreymi, Eysturoy og Norðoyggjum er ikki greitt, hvussu verður við leiðslubygnaðinum. Hjalmar Hansen skrivur um hesi viðurskipti og um Føroya Handilsskúla á Kambsdali, sum eisini hevur 25 ár á baki, har hann eisini lítur aftur á hesi 25 árin.

Blaðstjórn: Olav Absalonsen og Tórður Johannesarson

Innihaldsyvirlit

Ársmet og opinleiki, Olav Absalonsen	3
Próvtalsstigar, Olav Absalonsen	12
Læring á facebook – viðtal við Ólav Ellefsen, Tórður Johannesarson	18
Fiskivinnuskúlin 25 ár á baki, Jákup Andreasen	19
Joseph Alois Schumpeter, Tórður Johannesarson	23
Føroya Handilsskúli á Kambsdali 25 ár, Hjalmar Hansen	26

Innovatión í almenna geiranum

Ársmet og opinleiki

Olav Absalonsen

Næmingarnir á Føroya Handilsskúla verða kunnaðir við skúlaársbyrjan um, hvussu ársmet verða givin, og lærararnir ynskja seg ikki aftur í tíðina við ógreiðum reglum. Fyri 9 árum síðani fór skúlin undir eina tilgongd at fáa greiðar reglur um ársmet og opinleika um hesar reglur. Henda grein sigur eisini frá, hvussu tungt og langdrigið tað kann vera at taka dystin upp við gamla siðvenju og vanahugsan, hóast alt talar fyri at hugsa nýtt.

Tá ið FHS byrjaði í 1983, var hetta ein útbúgving við einari skipan, har ársmet skuldu gevast. Hetta var nýtt á handilsskúlanum. Á HH vóru bara próvtøkumet í próvnum, og ársmet skuldu ikki gevast. Seinni í 80'unum bleiv hetta broytt, soleiðis at ársmet skuldu eisini gevast á HH. At geva ársmet er ein uppgáva og avbjóðing, sum lærarar taka í stórum álvara, men tá ið henda uppgáva varð lögð á okkum, var ikki nógv hjálp at heinta frá myndugleikum. Hvør royndi í sínum lagi at loysa uppgávuna, og eisini royndu summi at ráðføra seg við starvsfelagar um hetta, og nakað av óformligum kjaki var eisini.

Í 2005 var greitt fyri fleiri av okkum, at hesi ógreiðu og óskipaðu viðurskifti um ársmet kundu ikki halda fram. Tað vóru í høvuðsheitum triggjar orsøkir til, at vit mettu, at okkurt mátti gerast við hetta:

1. Tíðirnar broytast, og næmingarnir í 2005 vóru øðrvísi, enn næmingar vóru 20 ár frammanundan. Nú byrjaðu fleiri og fleiri at kæra, um tey vóru misnøgd við eitt ársmet. Í slíkum førum skal viðkomandi lærari gera eina frágreiðing um kærana. Her vísti tað seg, at lærarin ikki altíð hevði so lætt við at grundgeva fyri ársmetinum.
2. Fyrrverandi næmingar nevndu, at skúlin átti at bøtt um tað, at næmingar frá byrjanini av skúlaárinum ikki fingu greitt at vita, hvussu ársmet verða givin.
3. Um hetta mundið vóru fleiri handilsskúlalærarar knýttir at RGU (Robert Gordon University) í Aberdeen í einari starvsfólkamening, sum varð fíggað av BP (British Petroleum) við serligum denti á námsfrøði – herundir meting í undirvísing og læring. Í hesi menningarætlan varð stórir dentur lagdur á, at útbúgvingin skuldi vera viðkomandi fyri okkara dagliga arbeiði og vera við til at loysa vandamál, ið har vóru. Eitt av hesum var spurningurin um ársmet.

Ein granskingarætlan

Verkætlanin varð sett í verk sum ein sokallað aktiónsgransking, ið er væl eignað, tá ið broytingar skulu gerast, og tað ikki er heilt greitt frá byrjan, hvørjum hon skal enda við. Ein slík verkætlan hevur fleiri umfør – í hesum føri fleiri ár, áðrenn komið er á mál. Hon varð gjørd eftir hesum leisti:

1. Vit staðfesta, at vit hava eitt vandamál
2. Vit lýsa tað væl og virðiliga
3. Vit kanna eftir, hvat finst av gransking á økinum
4. Vit heinta upplýsingar í húsinum
5. Vit gera av, hvat vit skulu gera
6. Vit seta avgerðina í verk
7. Vit eftirmeta, hvussu tað gekk í fyrstu atløgu

Út frá eftirmetingini tað fyrsta árið gera vit av, hvat skal gerast øðrvísi árið eftir. Og so heldur verkætlanin fram so leingi, sum vit halda tað vera neyðugt.

Staðfesting og lýsing av málinum

Vit hava tvey sløg av summativari meting í skúlanum: annað er ársmet við endan á skúlaárinum og onnur støðumet í árinum, og hitt er próvtøka við endan á skúlaárinum. Í próvnum telja ársmetini um 70% av endaliga úrslitinum, og próvtøkur telja um 30%. Myndugleikarnir hava gjørt útgreinaðar reglur fyri próvtøkurnar í próvtøkukunngerð, men ongar serligar reglur um ársmetini, sum telja meiri í úrslitinum enn próvtøkurnar. Tí má tað vera upp til skúlan at gera slíkar reglur.

Vit uppliva ofta, at verandi næmingar eru ónøgdir við metini, og tað kemur fram á ymiskan hátt. Onkuntíð tosa teir við læraran um tað, og so endar málið kanska har. Men onkuntíð kæra næmingar til leiðsluna, tí teir eru ónøgdir við sjálvt ársmetið, ella tí teir sakna eina grundgeving fyri ársmetinum. Vit hava orsök til at halda, at kærurnar eru bara toppurin av ísfjallinum, tí í Føroyum skal nógv til, áðrenn fólk kæra, tá ið tey eru ónøgð við okkurt. Men her er ein broyting á veg, og næmingar í dag krevja meiri, enn næmingar gjørdu fyrr, og atferðin hjá teimum er sum hjá kundum og brúkarum. Tí kann skúlin ikki longur seta kikaran fyri blinda eygað.

Samrøður við fyrrverandi næmingar vísa greitt, at málið er álvarsligt: teir vilja vera við, at teir lærdu ov lítið í handilsskúlanum, tí at karaktergevingin var ógreið, sum hevði strategiska læring við sær ella var demotiverandi. Eftir at teir eru vorðnir meira búnir og kunnu tosa meira objektivt um evnið, mugu hesi sjónarmið takast í álvara. Atfinningarnar

frá hesum næmingum eru: vantandi opinleiki um karaktergeving; ov nógv summativ meting tíðliga í skúlaárinum, formativa metingin eydnast ikki væl; og læringin fer av lagi.

Hvat siga granskarar?

Yorke (1998) hevur skrivað um metingarleiðslu. Hansara tilmæli um til dømis starvsfólka-menning eru viðkomandi hjá okkum í strembanini eftir at menna metingarpraksis.

Leiðslan má hava ein virknan leiklut at broyta verandi vanar og menna dygdina, tí tað er eitt samband ímillum metingarleiðslu og metingarhættirnar sjálvar.

Stefani (1998) mælir til at meta saman við teimum lærandi, soleiðis at tey menna seg at skilja, hvat krevst í læringini. Hon førir fram, at tey lærandi mugu gerast før fyrri at skilja metingartreytirnar og skilja, hvat krevst á ymiskum stigum, um tey skulu gerast effektiv lærandi.

Ecclestone & Swann (1999) greiða frá gransking, sum vísir eina togan ímillum veruligan vilja at bøta um praksis og hugin at verja verandi praksis orsakað av avbjóðingum frá næmingum. Eitt motiv fyrri at bøta um metingarpraksis er vandin fyrri karakterglíðing: um tú vilt sleppa frá keðiligum ábreiðslum frá ónøgdum næmingum, so er at geva teimum hægrri karakterir, enn teir hava uppiborið.

Taras (2001) førir fram, at um vit útihýsa næmingar frá metingum, so taka vit ábyrgdina frá teimum. Tí mugu næmingar læra eginmeting. Hetta samsvarar við Stefani, men Taras ger aðrar og meira útgreinaðar reglur um, hvussu hetta skal gerast. Hon mælir til at taka næmingar við í karaktergeving, at rætta uppgávur og geva afturmelding og at bíða við karakterum til eftir, at næmingar hava mett egin avrik.

Knight (2002) mælir til at skilja ímillum metingarskipanir, ið hava feedout sum endamál, og tær, ið hava feedback sum endamál. Hann førir fram, at próvtøkur og aðrar summativar metingarskipanir eru farnar so nógv av kós, at tað er trupult at vita, hvat ein karakterur sigur, og tað er vandamikið at líta á hann. Tað kunnu vera feilir í sjálvum teknikkinum, men eisini tað, at endamálini við metingum eru farin av lagi.

Smyth (2004) leggur dent á, hvussu umráðandi tað er at læra næmingar at skilja munin á summativari og formativari meting, og at læra hetta skuldi verið raðfest tíðliga í undirvísingargongdini. Hon grundgevr fyrri at byggja fatanina hjá næmingum upp, hvussu og hví vit meta, og fyrri at tvinna formativar metingarhættir saman við førleikamálunum í fakinum at fyrireika næmingarnar til summativa meting. Eginmeting er eitt lyklorð eins og hjá Taras.

Tað er eingin andsøgn millum Knight, sum mælir til at skilja ímillum formativar og summativar hættir, og Smyth, sum mælir til at tvinna teir saman, tí at skilja ímillum snýr

seg um at skilja, at endamálini eru ymisk, og at tvinna teir saman snýr seg um at fáa hættirnar at virka saman. Tí ræður um at skilja tey bæði endamálini fyrri at fáa tey at virka saman og stuðla hvørjum øðrum.

Tá ið vit lesa tað, sum granskarar føra fram, verður málið lýst enn betur, enn tað var frammanundan. Fleiri tekin eru um, at stórir tørvur er á at styrkja vitanina hjá næmingunum um metingar (Smyth), at læra teir eginmeting (Taras), at bjóða teimum við í metingarumhvørvið (Ecclestone & Swann), og kanska eisini at meta saman við teimum (Stefani). Hetta er ein útgreining av, at opinleikin er lítil.

Vit skilja ikki nóg væl ímillum tær báðar metingarskipanirnar (Knight); og vit eru ikki tilvitað um endamálini við metingum (Yorke). Harumframt mugu vit broyta hugsan um summativa meting (Knight), og gera okkum greitt, hvørjum endamáli hon skal tæna (Yorke). Hetta er ein útgreining av, at orðaskifti um evnið manglar.

Vit undirmeta metingar og eru ikki før fyrri at síggja meting sum eina heildarskipan (Yorke) og sum eitt fjøltáttáð samskifti (Knight), ið virka saman sum lutir í einari størri skipan. Til at bøta um hetta er tørvur á effektivari leiðslu (Yorke), og eisini er tørvur á starvsfólkamening á økinum (Ecclestone & Swann). Hetta er ein útgreining av, at eingin hevur ábyrgdina, og at leiðsla skal til.

Innsavnan av innanhýsis informatiún

Ikki fyrr enn nýliga hava vit havt nakað formligt orðaskifti um metingar. Sjálvandi hava vit altíð havt óformligt prát millum starvsfelagar, sum vilja hjálpa hvørjum øðrum, sum sjálvandi er gott, men tað er ikki nóg mikið. Hóast alt hetta so er verandi praksis ein gomul og sterk siðvenja, og tað krevur orku og vilja at broyta hana. Ringir vanar hava havt góðar umstøður at festa røtur og vaksa. Metingarumhvørvið er veikt: manglandi námsfrøðilig leiðsla, manglandi orðaskifti um metingar, lítil ábyrgd og lítil opinleiki.

Tíðliga á ári í 2005 varð farið í holt við at kanna metingarnar, sum greitt er frá omanfyri. Tað varð gjørt við at spyrja lærarar, hvørji kriteriir teir brúktu sum grundarlag fyrri ársmetinum, og hvussu teir gjørdu av, hvat ársmetið skuldi vera. Eg spurdi bara lærarar í føstum starvi, tí at tímalærarar eru bara settir í eitt ár hvørja ferð og tískil neyvan so áhugaðir í at menna hetta økið, sum fastir lærarar vóru. Harumframt vóru teir flestu av teimum 12 tímalærunum ikki útbúnir í námsfrøði, hóast teir høvdu góðan fakligan førleika. Tilsamans 15 lærarar vóru spurdir, og av teimum svaraðu 12.

Spurningarnir vóru bara tveir í tali, og tað var við vilja: um eg hevði byrjað við einum spurnarblaði við nógvum spurningum, hevði tað uttan iva verið fatað sum eftirlit, og tíðin var ikki búgvín til slíkt eftir so nógv ár í tøgn. Ístaðin varð hugskotið nevnt á einum fundi,

har lagt varð upp til, at tilfarið skuldi brúkast í einari menning av felags reglum um ársmet. Á henda hátt vóru lærararnir tiknir við frá byrjan í verkætlanini, sum er avgerandi fyri, at hon skal eydnast.

Sum nevnt, vóru spurningarnir: (1) hvørji kriteriir brúkar tú sum grundarlag fyri ársmetinum? Og (2) hvussu ásetir tú ársmetið? Ein av lærarunum kom við nøkrum áhugaverdum viðmerkingum, sum kundu verið góðar sum upplegg til kjak um evnið. Hann var eitt sindur í iva um orðið kriteriir, og hevði heldur viljað tosað um indikatarar ella parametrar. So nevnir hann, at vit skulu meta um dugnaskap, men vit meta um avrik, sum er ábending um dugnaskap. Ein annar var inni á tí sama, men hevði eina meira praktiska tilgongd til spurningin: hann sigur næmingunum við skúlaársbyrjan, at ársmet verður ásett eftir avrikum – og ikki eftir dugnaskapi, har hann tó hevur í huga, at avrik eru ábendingar um dugnaskap. Hesi bæði svarini vóru tey mest ullintu av teimum 12, og teir báðir svaraðu ikki rættiliga tí seinna spurninginum.

Hini 10 svarini kunnu verða býtt í tvey: 6 av svørunum vóru sera greið og greiddu frá ymiskum metingarháttum, og hvussu teir vóru vektaðir, tá ið ársmetið varð roknað; hini 4 nevndu ymiskar hættir, men vóru ógreið, tá ið tað kom til at áseta ársmet. Samanumtikið kunnu svarini verða býtt sundur, sum víst í talvu 1.

Talva 1. Sundurbýting av svarunum

Fyrri spurningur leysliga svaraður. Seinni spurningur ikki svaraður	Metingarhættir nevndir. Ásetan av ársmeti kvalitatívt ella leysligt	Metingarkriteriir upplýst. Ásetan av ársmeti kvantitatívt við modifikatiónum	Svar tilsamans
2	4	6	12

Tey 4 við kvalitatívum ella ógreiðum ársmeti hava onkrar eyka upplýsingar, men tey 6 svara bara spurningunum og hava ongar eyka viðmerkingar. Sjálvt um formativ meting ikki er nevnd í spurningunum, so nevnir ein av teimum 4, at hann leggur dent á seinnu helvt av skúlaárinum, tá ið hann gevur ársmet; tað fyrsta arbeiðið hjá næmingunum, sum telur í ársmetinum, er við endan á fyrra hálvári.

Hinir triggir av teimum 4 siga, at teir tosa við hvønn einstakan næming um ársmetið og eisini um støðumetið, sum verður givið mitt í skúlaárinum. Hugsanin er at verja metið ella at greiða næminginum frá, hvussu tað er ásett, og geva honum móguleika at siga sína meining. Hetta er ikki ein samráðing, men ein av hesum lærarum bjóðar næmingunum ein móguleika at prógva tað, um hann heldur, at hann hevur hægri met uppiborið enn tað, sum lærarin hevur ásett. Allir triggir siga, at næmingarnir eru sera samdir við læraran. Tað

er soleiðis, lærararnir uppfata samrøðuna, men spurningurin er, um hetta er ein objektivur sannleiki. Tá ið lærarar vilja vera við, at næmingarnir eru nøgdir, kann motivið hjá teimum vera at verja tað, sum teir gera:

- Fyri tað fyrsta kann hugsast, at um næmingur heldur, at metið er ov høgt, so fer næmingurin ikki at siga tað við læraran, og lærarin uppfatar hetta sum, at teir eru samdir. Sostatt kann ov nógv semja vera tekin um karakterglíðing.
- Fyri tað annað situr lærarin við maktini, og hesin ójavni millum lærara og næmingar, at nógvir næmingar lata vera við at siga nakað, sjálvt um teir eru ósamdir.
- Fyri tað triðja so kann manglandi opinleiki um ársmet gera, at nógvir næmingar eru ikki førir fyri at kjakast við læraran um metingina.

Samantikið hevur innanhýsis kanningin styrkt fatanina, vit høvdu frammanundan um lítlan opinleika, veikt metingarumhvørvi og lítið orðaskifti um evnið, og fatanin um manglandi námsfrøðiliga leiðslu og lítla ábyrgd er ikki viknað.

Støðutakan

Innsavningin av innanhýsis upplýsingum varð gjørd í fyrru helvt av 2005. Í november 2005 høvdu vit ein lærarafund, har einans meting var á skránni. Eg hevði eina framløgu á hesum fundi, sum hevði íblástur frá starvsfólkameningini, sum skúlin hevði í samstarvi við RGU. Roynt var at hava fundin rímliga óformligan fyri at fáa kjak í lag. Fundurin var mennandi, og fleiri av lærarunum vístu seg at vera sinnaðir at broyta metingarpraksis á skúlanum. At enda hevði eg nøkur ítøkilig uppskot um hetta.

Í februar 2006 var ein ætlan klár, har lærugreinirnar vóru býttar sundur í 8 bólkar, tí at metingarhættir eru lættari at tosa um, um lærugreinirnar hava okkurt til felags. Til dømis var støddfrøði fyri seg í einum bólki, fremmand mál í einum øðrum og so víðari. Vit høvdu ein innleiðandi fund við eitt umboð úr hvørjum bólki. Bólkarnir vóru bidnir um at tosa um metingar sum heild, men serliga um ársmet, og gera reglur um metingarhættir, veking og áseting av ársmeti, soleiðis at reglurnar vóru lættar at brúka og lættar hjá næmingunum at skilja í byrjanini av skúlaárinum.

Vit vóru tá 29 lærarar á miðnámi í handilsskúlanum í Havn. Av hesum vóru 17 í føstum starvi, og av hinum 12 høvdu 6 meira enn hált starv. Tí væntaðu vit, at 23 av 29 lærarum skuldu vera við í hesum arbeiði. Flestu av lærarunum vóru limir í tveimum ella fleiri bólkum. Fundirnir í bólkunum vóru lívligir, og eg fekk skrivligar frágreiðingar frá øllum. Hesar frágreiðingar vístu, at neyðugt var at geva bólkunum nakrar leiðbeinandi afturmeldingar. Vit stovnaðu eisini ein prosjektbólki, sum fór til verka í apríl 2006 við tí fyrri eyga, at seta tær nýggju reglurnar í verk skúlaárið 2006-2007.

Íverksetan og eftirmeting

Skúlaárið 2006-2007 komu nakrir lærarar skjótari avstað enn aðrir. Hetta gjörði, at teir, sum vóru seinir í gongd, vórðu drignir við, tí tá ið næmingar síggja, at lærarar ikki hava sama praksis á hesum øki, so seta teir spurningar, sum leggja trýst á teir meira siðbundnu lærararnar, og allur skúlin flytur seg ímóti størri opinleika og betri dygd í áseting av ársmetum.

Tað fyrsta árið varð høvuðsdentur lagdur á at skapa opinleika um ársmet. Ein reglugerð fyri allan skúlan varð skrivað, og einstøku bólkarnir skrivaðu reglur um ársmet í viðkomandi bólki. Eftirmetingar eftir fyrsta árið førdu til nakrar ábøtur skúlaárið 2007-2008. Eisini varð reglugerðin víðkað til at rúma meting fyri at læra, men hetta varð í fyrstu atløgu bert sett í verk í 3-ára royndarflokkunum, sum byrjaðu í 2007.

Hesi árin mentist tilvitanin um ársmet og meting sum heild. Orðaskiftið um hesi evni bleiv størri – bæði óformliga og formliga. Hetta hevði eisini við sær, at sjónarmið hjá lærarum møttust og mentust. Reglurnar, sum lærarar gjördu um ársmet, blivu eisini meira felags av hesi grund. Av góðum grundum er munur millum reglurnar í ymiskum lærugreinum, men vit halda fast um, at somu reglur mugu vera fyri somu lærugrein á sama stigi. Nógvir ymiskir metingarhættir verða brúktir í sambandi við ársmet, og tað skuldi gjørt, at ársmet eru meira eftirfarandi enn próvtøkumet, sum bara byggja á ein metingarhátt.

Í sambandi við hvat kann telja við í ársmetinum, varð spurningurin um uppmøting og kravdar innlatingar umrøddur. Fyrisitingarliga kunnu vit føra fram, at her er talan um kravt virksemi hjá næminginum, sum er treyt fyri at fáa ársmet, og tí kann hetta virksemi ikki telja við í ársmetinum. Tó vilja nakrir lærarar hava hetta virksemi at telja í ársmetinum, tí teir meta, at hetta kann motivera næmingin til at møta upp og lata inn, meðan aðrir lærarar hella til tað sjónarmiðið, at næmingurin skal vera virkin fyri at kunna fáa ársmet: tann, sum ikki møtir upp ella ikki letur inn, fær rætt og slætt ikki ársmet. Her koma vit inn á hugtøkini óbeinleiðis og beinleiðis motivatióin: teir fyrr nevndu lærararnir nýta óbeinleiðis motivatióin fyri at fáa næmingarnar at møta upp og lata inn. Orðaskiftið um hetta ber brá av, at vit blanda ymisk endamál við metingum saman: endamálið við kravdum innlatingum er fyrst og fremst at læra og ikki at verða dømdur.

Ársmet er formliga eitt støðumet við árslok. Tí eiga avrik tíðliga í skúlaárinum ikki at telja við í ársmetinum. Tað, sum eisini talar fyri hesum sjónarmiði, er, at næmingar skulu fáa frið at læra og ikki verða dømdir frá byrjan av. Øll, sum hava undirvíst í nøkur ár, vita, at næmingar, sum í byrjanini kunnu tykjast seinir, kunnu roynast sera væl í longdini, tí talan

kann vera um fólk, ið hava trongd til djúpar reflektiúnir, og sum ikki góðtaka einfaldar og grunnar frágreiðingar.

Verkætlanin varð eftirmett hvørt skúlaár, og ábøtur vórðu gjørdar. Á heysti 2010 minkaðu vit talið á bólkum og høvdu fundir við hvønn einstakan bólk, og í 2011 varð verkætlanin komin so væl áleiðis, at vit kundu siga, at vit vóru komin á mál við henni. Í dag er opinleiki um ársmet ein integreraður partur av skúlaársbyrjanini, ið øll taka sum eina sjálffylgju – eisini nýggir lærarar. Skipanin er ikki fullfígjað, og broytingar verða støðugt gjørdar. Niðanfyri eru tvey dømi um, hvussu ársmet verða givin.

Talva 2. Dømi 1 um ársmet

Metingarháttur	Vekt
Ársmet og ársroynd fyrra árið	10%
Terminsroynd	25%
Tímaroyndir	20%
Verkætlan	10%
Innlatingar	20%
Framløgur og lestrarvirkni	15%
Tilsamans	100%

Talva 3. Dømi 2 um ársmet

Metingarháttur	Vekt
Ársmet fyrra árið	10%
Ársroynd fyrra árið	10%
Terminsroynd	25%
Tímaroyndir	30%
Verkætlan	15%
Innlatingar og annað virkseimi	10%
Tilsamans	100%

Í báðum dømunum er talan um lærugreinir, sum taka tvey ár, og vit síggja, at tað fyrra árið í báðum førur telur sera lítið í endaliga ársmetinum. Sum heild líkjast reglurnar í hesum báðum lærugreinum, men vektingarnar eru ikki heilt eins. Í tí fyrra døminum telja innlatingar og lestrarvirkni munandi meira enn í tí seinna, har royndir og verkætlan telja meira. Veikleikar kunnu síggjast í báðum dømunum. Hvussu innlatingar, ið eru ætlaðar sum venjingar og ikki sum avrik, skulu telja, er ein tulkingarspurningur; og hvussu lestrarvirkni og annað virkseimi skal tulkast, kann eisini vera ivasamt.

At fáa hesar reglur í lag, hevur verið drúgt, men tað hevur verið stríðið vert. Næmingarnir eru nú kunnaðir um ársmet við skúlaársbyrjan, og lærararnir ynskja seg ikki aftur í tíðina við ógreiðum reglum. Kærur koma so at siga ikki fyri longur, og um tær koma, eru tær nú sera lættar at handfara.

Skipanin hefur eisini vakt ans uttan fyri skúlan. Ein flokkur á læraraskúlanum, sum eg var gestalærari hjá, var sera hugtikin av verkætlanini, og tey spurdu nógv, tí tey høvdu ringar royndir av ársmetum, tá ið tey sjálv høvdu gingið á miðnámi, og fortaldu onkrar søgur um, hvussu ódámpliga tað kann ganga fyri seg viðhvørt, tá ið ársmet verða givin. Fyri tey var tað gleðiligt, at Føroya Handilsskúli hevði gjørt nakað við at skapa opinleika um ársmet, men tey vóru vónbrotin av, at hetta var so lítið útbreitt.

Keldur

ECCLESTONE, KATHRYN & SWANN, JOANNA, 1999. Litigation and Learning: tensions in improving university lecturers' assessment practice. *Assessment in Education*, Vol. 6, No. 3, pp. 377-389.

KNIGHT, PETER, 2002. Summative Assessment in Higher Education: practices in disarray, *Studies in Higher Education*, Vol. 27, No. 3, pp. 275-286.

SMYTH, KAREN, 2004. The benefits of student learning about critical evaluation rather than being summatively judged, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Vol. 29, No. 3, pp. 369-378.

STEFANI, LORRAINE, 1998. Assessment in Partnership with Learners, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Vol. 23, No. 4, pp. 339-350.

TARAS, MADDALENA, 2001. The use of tutor feedback and student self-assessment in summative assessment tasks: towards transparency for student and for tutors, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Vol. 26, No. 6, pp. 605-614.

YORKE, MANTZ, 1998. The management of assessment in higher education, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, Vol. 23, No. 2, pp. 101-116.

Próvtalsstigar

Olav Absalonsen

Tann nýggi 7-trinstigin, sum frammanundan varð settur í gildi í fólkaskúlanum, kom í gildi á miðnámi í 2013. Møguligt var annars at velja ein bókstavsstiga fyrri at gera upp við siðvenjuna at rokna villedandi miðaltøl í prógvum, sum hefur óhepnar avleiðingar fyrri undirvísing og læring.

Tann nýggi 7-trinstigin er gjørdur eftir europeiska ECTS stiganum, sum er ein bókstavsstigi, og hesir eru samanbornir í talvu 1. Tann nýggi 7-trinstigin er gjørdur við tí fyrri eyga at gera tað lættari at umseta próvtøl til ECTS stigan, enn tað er við 13-stiganum. Ein spurningur er tí, hví tann nýggi stigin er í tølum og ikki bókstavum. Orsøkin skal vera, at tað skal bera til at rokna eitt miðaltal út.

Talva 1: Samanbering av ECTS og 7-trinstiganum

ECTS	A	B	C	D	E	Fx	F
7-trinstigin	12	10	7	4	02	00	-3

Ein próvtalsstigi er ein skali við intervallum sum til dømis teir, ið verða brúktir til at máta vekt, longd, tíð og hita. Men próvtalsstigar ella próvstavsstigar (ein karakterstigi kann eisini vera í bókstavum) verða brúktir til at umseta metingar um avrik hjá næmingum til eitt tal (ella ein bókstav). Ein slík umseting er altíð ein avrunding, og tá ið tú skalt rokna eitt miðaltal av fleiri mátingum, so skalt tú ikki runda mátingarnar ov nógv av, tí tað ger, at miðaltalið verður skeivt. Í so máta hefur 7-trinstigin sama veikleika sum 13-stigin; hann er bara verri, tí hann hefur færri met at velja í, og tí verða avrundingarnar í miðal størri. Hetta fyribrigdi kallar Peter Knight 'misnýtsla av tølum', tí at umsetingin av einari meting um eitt avrik til eitt tal er útsett fyrri manipulatiónum, sum er lýst við dømum í hesi greinini.

Spyrja vit, hví ECTS-stigin brúkar bókstavar og ikki tøl, er svarið, at tað er fyrri at tað skal ikki bera til at rokna eitt miðaltal út, tí at hesi met eru avrundaðar ásetingar av metingum (um onkur kortini hevði funnið upp á at rokna eitt miðaltal av bókstavum, so hevði hann sett tøl á bókstavarnar og helst roknað við líka stórum intervallum millum bókstavarnar).

Samanbering við 13-stigan

Myndugleikar og skúlar, sum brúka 7-trinstigan, samanbera hann við 13-stigan, sum víst í talvu 2. Av tí at báðir stigarnir verða brúktir til at rokna miðaltøl, kann talva 2 eftirkannast at vita, um hon samsvarar við linjubeina umrokning (sum til dømis umrokning millum stig Celsius og stig Fahrenheit). Talva 3 vísir hesa samanbering.

Talva 2: Almenn samanbering av 13-stiganum og 7-trinstiganum

13-stigin	13	11	10	9	8	7	6	5	03	00
7-trinstigin	12		10	7		4	02	00		-3

Talva 3: Samanbering av 13-stiganum og 7-trinstiganum við miðaltølum í huga

13-stigin	11	10	8½	7	6	5	3½
7-trinstigin	12	10	7	4	02	00	-3

Talva 3 er tann linjubeina samanberingin millum stigarnar báðar og sigur tað sama sum mynd 1, har 13-stigin gongur frá 11 niður í 3½, ið svarar til -3 í nýggja stiganum. Av tí at samanberingin er linjubein, svarar 8½ í 13-stiganum til 7 í tí nýggja. Talva 3 samsvarar ikki við talvu 2, sum er ein almenn samanbering, og tað avdúkar, at 5 av 7 metum samsvara við met á 13-stiganum, at 13 og 00 í 13-stiganum eru ikki til í 7-trinstiganum, at 7 svarar til 8½ á 13-stiganum, og at -3 svarar til 3½ á 13-stiganum, og ikki 00, sum tann fyrri talvan sigur. Tá ið tað snýr seg um at rokna miðaltøl, er -3 eitt frægari met enn 03 í 13-stiganum er, fyri ikki at tala um 00. Tann almenna samanberingin av hesum báðum próvtalsstigum (talva 2) er stóðfrøðiliga skeiv og villleiðandi, tá ið miðaltøl skulu roknast. Umrokningar millum stigarnar kunnu verða gjørdar soleiðis (talva 3):

- Frá 13-stiganum til 7-trinstigan: falda við 2 og drag 10 frá.
- Frá 7-trinstiganum til 13-stigan: legg 10 afturat og dividera við 2.

Hesin umrokningarháttur er sum at rokna um millum Fahrenheit og Celsius, og umrokningin samsvarar væl við eina talvu í Uddannelsesguiden.dk, sum danska undirvísingarmínisterið gav út í sambandi við upptøku av næmingum á hægri lærustovnar í Danmark í 2008, og ikki við ta almennu samanberingina av einstøku próvtølunum (talva 2). Tann linjubeina samanberingin av próvtalsstigunum er lýst í mynd 1.

Niðanfyri eru tvey dømi, har eitt miðaltal eftir 13-stiganum ikki hevði samsvarað við miðaltalið eftir 7-trinstiganum, soleiðis at tað ikki hevði ligið á linjuni í mynd 1, tí at talan er um ymiskar avrundingar av avrikum til met í báðum stigunum:

Dømi 1

Ein næmingur fær hesi met eftir 13-stiganum: 10, 8, 7, 6, 5 og 03. Hetta gevur 6,5 í miðal, um øll metini viga líka nógv:

$$\frac{10 + 8 + 7 + 6 + 5 + 3}{6} = 6,5$$

Eftir 7-trinstiganum hövdu metini verið: 10, 7, 4, 02, 00 og 00. Hetta er í miðal 3,8:

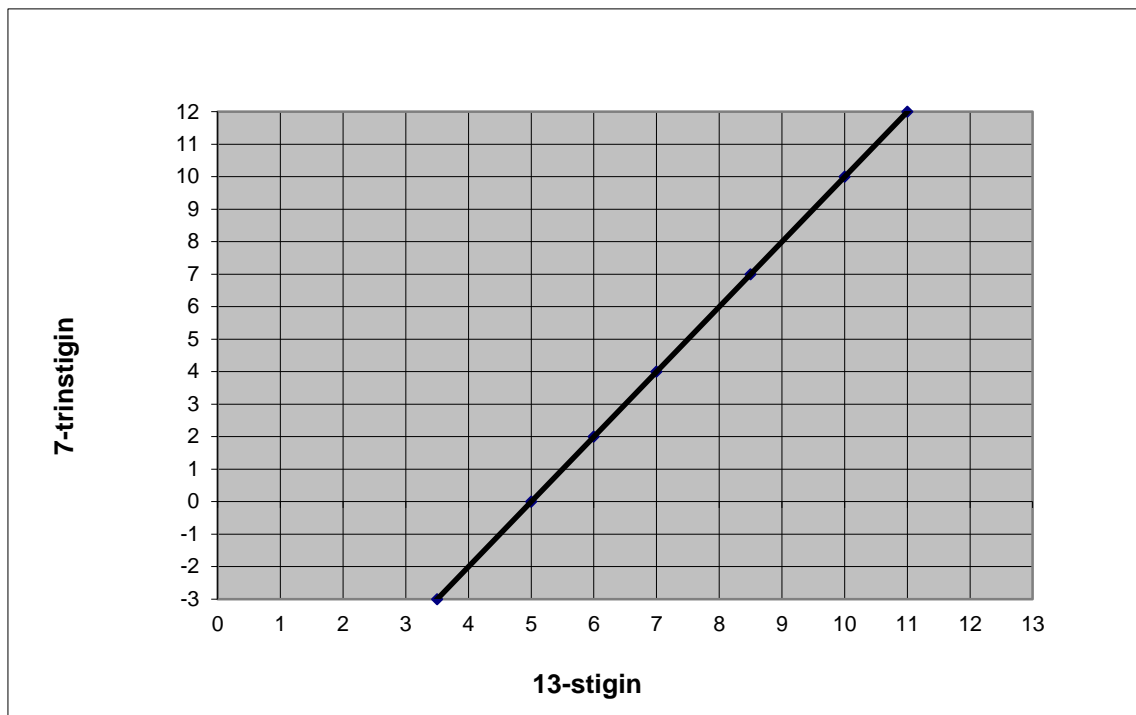
$$\frac{10 + 7 + 4 + 2 + 0 + 0}{6} = 3,8$$

Ella 3,3, um 03 verður umsett til -3:

$$\frac{10 + 7 + 4 + 2 + 0 - 3}{6} = 3,3$$

Men tað skuldi verið 3,0, sum er 6,5 eftir 13-stiganum, tá ið linjubein umrokning verður brúkt. Munurin kemur av, at 7 í 7-trinstiganum er hægri enn 8 í 13-stiganum, og 00 í 7-trinstiganum er nógv hægri enn 03 í 13-stiganum (-3 er eisini hægri enn 03 í 13-stiganum).

Mynd 1: 7-trinstigin sum funktiión av 13-stiganum.

Dømi 2

Ein annar næmingur fær hesi met eftir 13-stiganum: 8, 7, 6, 6, 5 og 03. Hetta gevur 5,8 í miðal, um øll metini viga líka nógv:

$$\frac{8 + 7 + 6 + 6 + 5 + 3}{6} = 5,8$$

Eftir 7-trinstiganum hövdu metini verið: 7, 4, 02, 02, 00 og 00, um 03 í 13-stiganum svarar til 00 í 7-trinstiganum. Hetta gevur 2,5 í miðal:

$$\frac{7 + 4 + 2 + 2 + 0 + 0}{6} = 2,5$$

Um 03 í 13-stiganum verður umsett til -3 í 7-trinstiganum, verður miðtalið 2,0:

$$\frac{7 + 4 + 2 + 2 + 0 - 3}{6} = 2,0$$

Í hesum dømi hevði næmingurin ikki fingið prógv eftir 13-stiganum, men eftir 7-trinstiganum hevði hann klárað tað við hjálp av avrundungum - ella 'misnýtslu av tølum', sum Peter Knight kallar slíkan framferðarhátt.

Sjálvt um 5 met í 7-trinstiganum svara til 5 met á 13-stiganum, eru intervallini ikki eins, sum talva 4 vísir. Til dømis skuldi eitt stórt 9-tal eftir 13-stiganum verið 10 eftir 7-trinstiganum, og eitt lítið 8-tal eftir 13-stiganum skuldi verið 4 eftir 7-trinstiganum. Eisini sæst, at markið millum 5 og 03 á 13-stiganum er lægri enn markið millum 00 og -3 á 7-trinstiganum. Intervallini eru lýst í talvu 4. Hvørki 13 ella 00 í 13-stiganum eru við í talvuni, tí í 7-trinstiganum eru hesir karakterir uttan fyri samanbering, sum mynd 1 vísir.

Talva 4: Samanbering av 13-stiganum og 7-trinstiganum við intervallum

13-stigin	11	10	9	8	7	6	5	03
7-trinstigin	12	10	7	4	02	00	-3	

Tann mest týðandi munurin millum próvtalsstigarnar er í niðasta próvtalinum -3, sum her er sett at svara til 03 í 13-stiganum. Í 13-stiganum er 00 at skilja sum eitt absolutt nullpunkt, sjálvt um tað ikki stendur beinleiðis í kunngerðini, sum sigur, at 00 er eitt undantaksmet, sum verður givið, tá ið einki ella einki fakligt avrik fyriliggur, og fyri at fáa 6 fyri eitt avrik krevst, at avrikið er í minsta lagi 50% av einum fullfíggaðum avriki. Tað er so statt ikki av tilvild, at hetta markið er millum 5 og 6, sum er helvtin av 11, ið verður givið fyri eitt fullfíggað avrik.

Tað absolutta null-punktið er slept í 7-trinstiganum, tí fyrimyndin er ECTS, og har er ikki brúk fyri meira enn tveimum metum, sum verða givin fyri ikki góðkend avrik: eitt, sum vísir, at avrikið var ikki langt frá at verða góðkent, og eitt, har avrikið var so mikið vánaligt, at tað var langt frá at vera góðkent. Tí er -3, sum svarar til F í ECTS-stiganum, eitt met fyri øll avrik, sum eru niðanfyri hetta lágmark, og tað tænar ongum endamáli at hava eitt upp- aftur lægri met, sum bara hevði verið brúkt til at traðka á fólk, sum liggja niðri.

Men av tí at miðaltøl skulu roknast eftir 7-trinstiganum, verður tað niðasta metið ein álvarsligur veikleiki, tí nú fáa øll avrik undir eitt vist lágmark -3, og tað telur líka nógv í miðaltalinum, um avrikið er út av lagi vánaligt ella ikki so vánaligt. Eitt 7-tal vigar nú upp ímóti einum -3-tali á sama hátt, sum eitt 9-tal í dag vigar upp ímóti einum 03.

Hvat skal eitt miðaltal brúkast til?

Fyri at svara hesum spurningi, skulu vit gera okkum greitt, hví vit geva próvtøl. Evaluering í undirvísing og læring hevur tvey høvuðsendamál:

1. At fremja læring
2. At geva næminginum prógv, sum hann kann brúka sum vátan, tá ið hann søkir inn á aðrar lærustovnar ella søkir starv.

Í tí fyrra endamálinum eru próvtøl sjáldan fremjandi fyri læring, heldur ein forðing. Í tí seinna eru próvtøl ei boð til umheimin, at lærustovnurin vátar, hvat næmingurin dugir. Tað eru eksternir brúkarar, sum lesa hesi prógv og brúka tey til at taka avgerðir eftir.

Kjarnan í spurninginum er, hví vit skulu rokna eitt miðaltal út fyri hesar brúkarar. Duga teir ikki sjálvir at lesa prógvið og gera sær eina meining um tað? Eisini kundi verið spurt, um mediantalið¹ ikki er eitt frægari tal fyri miðjuna av próvtalsbýtinum, enn miðaltalið er. Og um miðaltalið er so áhugavert, er so standardfrávikid² ikki eisini áhugavert, so at brúkarin sær, hvussu spjaðingin av metunum er? Tvey prógv við sama miðaltali eru ikki eins, um spjaðingin er ymisk. Hagfrøðingar nýta onkuntíð skemtisøgur at lýsa hetta fyrirbrigdi. Ein er um mannin, sum hevði annað beini í bakarovninum og annað í frystiboksini, men miðal kropshitin hjá honum var normalur.

Í hægri lærustovnum í Danmark er siðvenja at taka næmingar inn eftir miðaltali, og tí er 7-trinstigin í tølum og ikki bókstavum. Tá ið nýggjur próvtalsstigi skuldi gerast, var annars móguleiki fyri at bróta hesa siðvenju, sum ikki er annað enn ein gomul regla, sum tíðin langt síðani er farin frá. Í hagfrøði er altíð vandi fyri at misnýta tøl, og tá ið miðaltøl verða roknað, er hesin vandi eisini ofta til steðar. Dømi 3 lýsir hetta:

Dømi 3

Ein næmingur fær hesi met eftir 7-trinstiganum: 10, 7, 00, 00, 00 og 00; tað er 2,8 í miðal, og standardfrávikid er 4,5. Ein annar næmingur fær 7, 4, 4, 02, 02 og -3; tað er 2,7 í miðal, og standardfrávikid er 3,3. Eftir miðaltalsregluni er tað fyrra prógvið betri enn tað seinna, hóast tann fyrri er dumpaður í 4 av 6 lærugreinum, og tann seinni er dumpaður í einari av 6. Til samanberingar er mediantalið hjá tí fyrra 0,0; men hjá tí seinna er tað 3,0, sum er nógv betri enn hjá tí fyrra. Dømi 3 vísir tað absurda í at rokna miðaltøl av karakterum.

Ein álvarslig avleiðing av, at miðaltøl hava so stóran týdning eftir miðnám, er, at næmingar velja lærugreinir, har útlit eru fyri góðum metum, heldur enn at velja lærugreinir, sum

¹ Mediantalið er tað mittasta talið, tá ið øll tøluni eru skipað eftir stødd.

² Standardfrávikid er eitt tal, sum lýsir spjaðingina av tølunum. Eitt stórt standardfrávik svarar til, at nógvir karakterir eru langt frá miðaltalinum.

eru hentar og viðkomandi at hava eftir miðnám. Tær skeivu avgerðirnar sum verða tiknar av myndugleikum og politikarum, fáa næmingarnar at velja taktiskt og flyta fokus frá at læra til at dyrgja eftir góðum miðaltølum. Og vit fáa eitt minni effektivt skúlaverk.

Samanumtikið

- Tann nýggi 7-trinstigin er eitt framstig, tá ið met skulu umsetast til ECTS stigan.
- Tvær vegleiðingar, sum myndugleikarnir hava gjørt um umseting frá 13-stiganum til 7-trinstigan, samsvara ikki: tann vegleiðingin, sum samanber einstøku metini við 13-stigan, er ikki linjubein, men tann, sum samanber miðaltøl frá báðum stigum, hevur linjubeina umrokning.
- 7-trinstigin er ein samanblanding av tveimum prinsippum, sum ikki hóska saman. Annað er siðvenjan í Føroyum at rokna miðaltøl av øllum metum í einum prógvi; og hin er siðvenjan við bókstavsmetum, har miðaltøl ikki skulu roknaast.
- 7-trinstigin er eitt afturstig í sambandi við at rokna miðaltøl, tí at miðaltølini verða skeivari, enn tey eru við 13-stiganum.
- Tað er at undirmeta próvtalsbrúkarar at rokna eitt miðaltøl fyri teir.
- Tað at miðaltøl hava so stóran týðning eftir miðnám, fær næmingarnar at taka skeivar avgerðir um valfak, og útbúgvingin verður minni effektiv.
- Tann europeiski bókstavsstigin hevði verið eitt betri val, tí hann hevði forðað fyri villoleiðandi miðaltølum.

Keldur

HOLM-LARSEN, S. OG PLISCHEWSKI, N., 2006, Karakterbekendgørelsen 2006, Kroghs Forlag.

KNIGHT, P., 2002. Summative Assessment in Higher Education: practices in disarray, *Studies in Higher Education*, Vol. 27, No. 3, pp. 275-286.

UDDANNELSESGUIDEN.dk, Ny karakterskala (Artikel), (niðurtikin 17. desember 2008).

Læring á Facebook - viðtal við Ólav Ellefsen

Tórður Johannesarson

Ein av mongu føroysku bólkunum á Facebook nevnist Læring. Ólavur Ellefsen stovnaði bólkin í desember 2011, og trý ár seinni hevur bólkurin 549 limir. Vit hava sett Ólavi nakrar spurningar um tankarnar aftanfyri bólkin.

Hví er tað neyðugt at hava ein slíkan bólki?

Í endamálsorðingini hjá bólkinum stendur, at hann er ætlaður teimum føroyingum, sum arbeiða við og hava áhuga í útbúgving, venjing, vitan og førleikum - og hvat hugtakið "læring" annars fevnir um.

Eg haldi, at tað er gagnligt við einum tvørfakligum samskifti um læring, óansæð fakliga bakgrund. Tað veri seg námsfrøðingar, lærarar, skeiðshaldarar, ráðgevar, lærandi, foreldur, umsitarar ella tey, sum skapa læringstilfar. Í bólkinum hava fólk høvi at lesa og skriva um bæði aktuellar hendingar og tíðarleys læringsfyribrigdi, og tað gera tey so.

Sjálvur arbeiði eg við at menna og veita læringstøkni í eini skeiðsfyrirøku, og havi brúkt nógva tíð seinastu árinum - millum annað í bólkinum Læring - at økja um mína vitan um læring og menna mínar førleikar at skapa góðar læringsloysnir. Bólkurin er - ella skal gjarna vera - eitt gott amboð at læra um læring.

Hvaðani koma innleggini?

Størsti parturin av innleggnum eru viðmerkingar til greinar, sum limirnir finna á netinum. Tað er eingin stýring av, hvør sleppur at leggja greinar út, ella hvat slag av greinum og viðmerkingum talan er um.

Tú kanst siga, at bólkurin byggir á konnektivistiska hugsunarháttin, har tú lærir við at binda saman ymsar kunningarkeldur. Í hesum fornum viðkomandi keldur um læring.

Tit hava valt at lata greinarnar standa á útlenskum máli. Hví?

Stutta svarið er, at tað tekur tíð og orku at umseta. Ein ørgrynna av tilfari er um læring á alskyns málum, og heldur enn at umseta heilar greinar, verður dentur lagdur á at viðmerkja greinarnar á føroyskum og at seta tær inn í ein føroyskan kontekst. Tá tað er sagt, er eitt óbeinleiðis endamál við bólkinum at seta føroysk orð á læringsfyribrigdi og at menna eitt føroyskt læringsmál.

Tað hevði sjálvsagt verið best, um fólk høvdu og góvu sær stundir at umseta mest viðkomandi tilfarið, men tað má - eins og alt í einum tilíki bólki - koma frá fólki sjálvum.

Fiskivinnuskúlin 25 ár á baki

Jákup Andreassen

Fiskivinnuskúlin, sum byrjaði í 1989, fekk eina trilvandi byrjan. Skúlin byrjaði sum ein yrkisskúli, sum skuldi útbúgva starvsfólk á millumleiðarastigi til fiskavirkis- og alivinnuna, men í dag er skúlin ein studentaskúli í nýggju gymnasialu breytaskipanini.

Í fyrru helvt av 80-unum varð dúgliga kjakast um at seta á stovn fiskivinnuundirvísing og fiskivinnuútbúgving í Føroyum. Politiska ynskið var, at ungdómurin skuldi fáa betri kunneleika til føroysku høvuðsvinnuna, og at tey ungu skuldu kunna fáa útbúgving á økinum.

Frammanundan vóru fleiri smærri royndir gjørdar at fáa gongd á fiskivinnuundirvísing. Í 1968 kundu næmingarnir í 8. og 9. flokkunum velja fiskivinnu sum vallærugrein. Í 1971 samtykti landsstýrið at skipa fyri styttri skeiðum í fiskavirking á Klaksvíkar Sjómannsskúla. Í 1974 setti Fróðskaparsetrið við góðkenning frá landsstýrinum eina nevnd, sum skuldi gera uppskot til eina millumteknikaraútbúgving á fiskivinnuøkinum. Onki spurdist tó burtur úr hesum ætlanum.

Í 1974 gjørdist fiskivinna vallærugrein í HF-útbúgvingini og í 1978 í HH-útbúgvingini á Handilsskúlanum. Í árunum 1979 til 1981 arbeiddi Tekniski Skúli í Tórshavn við ætlanum um at skipa eina útbúgving av fiskavirkingaratstøðarum, sum heldur onki spurdist burturúr. Í 1983 gjørdist fiskivinna lærugrein í FHS-útbúgvingini á Handilsskúlanum.

Fiskivinnuskúlin verður fyrireikaður

Í 1982 fekk Landsskúlafyrisitingin álagt at fara undir fyrireikingar, so ein fiskivinnuútbúgving kundi setast á stovn í Føroyum. Sama árið setti landsskúlastjórin eina nevnd at arbeiða við uppskoti um fiskivinnuútbúgvingar. Nevndin, sum varð mannað við fólki frá Landsskúlafyrisitingini og vinnufeløgum, legði fram álit í september 1983.

Álitið frá nevndini gjørdist grundarlag fyri løgtingslóg um Føroya yrkisskúla fyri fiskaidnað og havbúnað frá 5. mai 1987, sum skúlin í veruleikanum altíð hevur itið. Í oktober 1988 varð lýst eftir skúlastjóra og umsitingar- og praktikkleiðara. Bæði stórvini vóru sett um ársskiðið 1988-1989.

Ongin skúlabygningur

Fyrstu tíðina hevði skúlin ongi høli, og tí starvaðist skúlaleiðslan á Landsskúlafyrisitingini teir fyrstu mánaðirnar. Landsstýrið hevði gjørt av, at skúlin skuldi byrja sítt virksema í Vestmanna, og tí var neyðugt at finna egnaði høli til nýggja skúlan. Hetta var ikki nøkur

lött uppgáva, tí hóskaði héli vóru ikki til. Á vári 1989 keypti landið eini stór sethús, sum skuldu umbyggjast til skúlabrúks. Umbyggingin tók longri tíð enn væntað, men fyrst í september 1989 var komið so mikið áleiðis, at til bar at taka ímóti fyrstu næmingunum.

Skjótt gjørdist ov trongligt í hesum húsunum, og sum fráleið leigaði skúlin trý sethús afturat fyri at kunna húsa øllum næmingunum.

Útbúgvingarbygnaður

Stórir áhugi var fyri at søkja inn á skúlan í byrjanini, og fyrsta árið søktu um 60 næmingar. 36 vórðu tikin inn, og tá avtornaði, møttu 27 næmingar. Hesi vórðu skipað í tveir flokkar. Teir næmingarnir, sum høvdu í minsta lagi tvey ára vinnulívsroyndir gingu støðisárið á skúlanum og hildu so fram eitt ár afturat á skúlabonki, áðrenn tey fingu prógv. Tey, sum ikki luku treytina um vinnuroyndir, gingu trý ár í skúla, har tey vóru í starvsvenjing tað mittasta árið. Fiskavirki, alibrúk og onnur virki tóku væl ímóti næmingunum, sum høvdu tørv á starvsvenjing.

Longu í 1992 varð útbúgvingarbygnaðurin broyttur. Tá varð starvsvenjingarárið strikað, og útbúgvingin skipað við einum støðisári og síðan tvey ára skúlagongd burturav. Á próvnum hjá næmingunum stóð “Fiskivinnutøkningur”.

Lærugreinarnar hjá næmingunum, sum byrjaðu í 1994, vórðu á fyrsta sinni skipaðar í gymnasialu stigaskipanini. Tá hesi fingu prógv í 1997 varð heitið á próvnum “Prógv í hægri fiskivinnuútbúgving”. Frá 1994 kundu næmingarnir eisini velja eina tvey ára atstøðisútbúgving í fiskivinnu, sum var meira praktiskt rættað. Bara fáir næmingar valdu henda møguleika, og seinni varð atstøðisútbúgvingin tikin av.

Um ár 2000 fekk skúlin áheitan frá vinnuni um at skipa yrkisútbúgvingar innan fiskavirking og aling. Skúlin legðist ikki á boðini og farið varð undir at skipa neyðuga grundarlagið. Teir fyrstu lærlingarnir byrjaðu á skúlanum í 2002. Yrkisútbúgvingarnar tóku góð trý ár, og vóru skipaðar við skúlagongd fyrsta árið. Annað árið vóru lærlingarnir á læruplássinum, og triðja árið varð skift ímillum lærupláss og skúla. Seinni skipaði skúlin eisini yrkisútbúgvingar innan landbúnað og fiskireiðskap – serliga trol, men áhugin fyri hesum útbúgvingum var lítil og ongin.

Sjálvt um vinnuvirkini søgdu seg hava stóran áhuga at seta lærlingar í eini kanning frammanundan, so vísti áhugin seg at vera lítil, tá avtornaði. Næmingarnir vístu seg heldur ikki at hava stóran áhuga fyri hesum nýggja tilboðnum. Teir seinastu lærlingarnir vóru lidnir á skúlanum í 2010.

Seinastu árin hefur trý ára gymnasiala útbúgvingin verið tann berandi parturinn av Fiskivinnuskúlanum. Umsækjaratalið hefur verið svingandi og var serliga lágt um ár 2000. Seinnu árin hefur umsækjaratalið verið rættiliga stöðugt og hefur ligið um 30-40 umsóknir hvørt árið. Av hesum eru einir 22-26 næmingar byrjaðir á skúlanum.

Í 2013 gjørdist útbúgvingin á Fiskivinnuskúlanum partur av nýggju gymnasialu breytaskipanini, og næmingarnir ganga á tilfeingisbreytini. Nýggja breytin er serliga lagað til føroyska samfelagið og ætlað teimum, sum hava áhuga fyri náttúru, náttúruutilfeingi, umhvørvi og burðardyggari nýtslu av livandi tilfeinginum. Teir fyrstu næmingarnir á tilfeingisbreytini taka prógv í 2016.

Skúlin hefur í fleiri umførum skipað fyri skeiðum til vinnuna, m.a. skeiðum til alivinnuna og í innaneftirliti og matvørustrygd.

Royndir at bota um hølistørvin

Hølisviðurskiftini hjá skúlanum vóru út av lagi vánalig frá byrjan, men royndir vórðu gjørdar at útvega skúlanum frægari høli. Í skrivi til skúlamyndugleikarnar í 1997 mælti skúlin til at leiga ein part av eini virkishøll í Vestmanna. Hølini vóru partvíst innrættað, men neyðugt var at byggja um og afturat inni í høllini, um hetta skuldi vera nøktandi loysn. Tingast var aftur og fram um leigu, keyp og treytir, men ætlanin gjørdist av ongum.

Í 2000 setti Signar á Brúnni, táverandi landsstýrismaður, limir í nevnd við breiðari umboðan fyri føroysku fiskivinnuna at gera álit um útbúgvingar innan fiskivinnuna. Í álitinum frá nevndini varð mælt til at seta á stovn fiskivinnu- og havbúnaðarmiðstöð við eini útbúgvingareind (sum m.a. fevndi um verandi fiskivinnuskúla), eini menningareind og eini kunningareind.

Á løgtingsfíggarlógini og í eykafiggarlóg í 2002 vórðu pengar settir av at keypa høllina í Vestmanna og at innrætta bygningin til skúlabrúks. Partarnir samdust um keypsprís, men Mentamálaráðið legði ávísar treytir við keypinum. Byggiingsitingin hjá landinum varð síðan biðin um at kanna bygningin og undirlendið. Tá avtornaði mælti byggiingsitingin frá at keypa bygningin til ætlaða endamálið. Tí gjørdist keypið av ongum.

Nýggjur skúli í 2009

Í juli 2002 setti Óli Holm, landstýrismaður nevnd at gera álit um hølisviðurskiftini hjá Fiskivinnuskúlanum. Nevndin læt landstýrismanninum álit í januar 2003, har mælt varð til at byggja nýggjan skúla og sjódepil í Vestmanna. Nevndin mælti til at byrja við at byggja sjálvan skúlan sum 1. byggistig. Fyrra stigið skuldi fevna um 1200 fermetar og varð mettt at kosta um 22 mió. kr í dagsins prís.

Seinni varð mælt til at byggja um 1000 fermetrar afturat til sjálvan sjódeplin. Hetta seinna byggistigið, sum í stóran mun skuldi vera ein tænaðstøð til vinnuna, gjørdist tó ongantíð veruleiki.

Í november 2003 setti Annita á Fríðriksmørk, landsstýriskvinna bygginevnd at fyrireika bygging av nýggjum skúla. MAP-arkitektur vórðu valdir at fyrireika byggingina. Arkitekturarnir mæltu í fyrstu syftu til at byggja 1550 fermetrar fyri 27,3 mió. kr. Bygningurin var væl størri, og prísurin væl hægri, enn hølisnevndin frammanundan hevði mælt til. Tí varð skorið í hølisskránni, og bygningurin minkaður til góðar 1200 fermetrar.

Hetta uppskotið fekk undirtøku í Mentamálaráðnum, og í mai 2005 samtykti Løgtingið í verklagslóg at heimila bygging av nýggjum skúla fyri í mesta lagi 22 mió. kr. Gamla kostnaðarmetingin frá 2003, sum heldur ikki var serliga neyv, vísti seg skjótt ikki at halda, hóast roynt var at spara. Tí varð skúlabyggingin boðin út heilar fyra ferðir, áðrenn tað eydnaðist at fáa skúlan bygðan. Tá hevði Løgtingið játtað 29 mió. kr. tilsamans til sjálvan skúlabyggingin.

Í juni 2007 varð byggisáttmáli undirskrivaður við M.T. Højgaard, og í mars 2009 flutti skúlin inn í nýggjan og stásiligan skúlabygging á ferjuleguni í Vestmanna.

Samanumtøka

Fiskivinnuskúlin hevur nú virkað í 25 ár. Hølisviðurskiptini hjá skúlanum vóru ógvuliga vánalig tey fyrstu 20 árin, men hetta broyttist munandi, tá nýggi skúlin varð tikin í brúk. Flestu næmingarnir, sum tóku prógv á skúlanum fyrstu árin, vóru tilkomin fólk, sum brúktu prógvið til at finna sær starv í vinnuni. Síðst í 90-unum minkaði umsøkjaratalið. Fá av teimum, sum tóku prógv á skúlanum fyrstu árin, fóru undir víðari útbúgving.

Síðan er umsøkjaratalið vaksið nógv aftur, og nú eru tað í flestu førum ungdómar, sum koma á skúlan at taka eina gymnasiala útbúgving. Flestu teirra ætla at útbúgva seg víðari.

Um 300 fólk hava tikið prógv av Fiskivinnuskúlanum síðan 1990, og nógv tey flestu hava tikið 3 ára HIF-prógv (hægri prógv innan fiskivinnu). Hesi síggjast nú aftur í vinnuni. Fleiri teirra eru í stórvum, sum skúlin upprunaliga varð ætlaður til, meðan onnur eru farin heilt aðrar vegir.

Frá á sumri 2013 hevur Fiskivinnuskúlin verið partur av nýggju gymnasialu breytaskipanini og bjóðar næmingum at ganga á tilfeingisbreytini. Í lötuni ganga 66 næmingar í trimum flokkum á skúlanum, sum nú heldur er ein tilfeingisskúli enn ein fiskivinnuskúli. Tí verður navnið “Tilfeingisskúlin” brúkt sum undirheitið til upprunaliga navnið.

Joseph Alois Schumpeter – um íverksetaran

Tórður Johannesarson

Schumpeter varð fæddur 8. febrúar 1883 í Trest í táverandi Eysturríki-Ungarn, nú Kekkia. Hann las lögfróði frá 1901-1906. Í 1909 bleiv hann professari í mannfróði á fróðskaparsetrinum í Czernowits í núverandi Ukraina. Hann fekk síðan arbeiði á fróðskaparsetrinum í Graz frá 1911-1918. Eftir fyrra heimsbardaga sat hann sum figgjarmálaráðharri í 1919-1920. Eitt skifti var hann bankastjóri. Schumpeter starvaðist frá 1925 til 1932 á fróðskaparsetrinum í Bonn, tá ið hann flutti til USA og undirvísti á Harvard, til hann andaðist 8. janúar 1950.

Búskaparvækstur um aldaskiftið 1900

Íverksetarahugtakið bleiv lýst av m.a. Jean Baptiste Say (1767-1832), men hann fór ikki í dýpdina við hugtakinum. Grundfatanin av hugtakinum íverksetari fekk eitt gjøgnumbrot um 1900. Orsökkin var búskaparvæksturinn, sum hevði verið seinast í 19. öld. Ástøðingar royndu at greina henda vøkstur. Um hesa tíðina fóru einstaklingar í hópatali at stovna nýggj virki, sum vuku og skaptu búskaparvøkstur. Ein av hesum ástøðingum, sum royndi at skilja búskaparvæksturinn um aldaskiftið, var Schumpeter.

Hugtøkini adaptiv/kreativ og íverksetarin

Í 1911 gav Schumpeter út bókina “The Theory of Economic Development.” Hann hevði ikki nomið sær útbúgving í búskapi, men verður settur sum týðandi og nýmótans nationalbúskaparfrøðingur. Hann tók útgangsstøði í neoklassisku læruni. Tann klassiska nationalbúskaparfrøðin og seinni ein stórur partur av neoklassisku búskaparfrøðingunum høvdu í búskaparligu greiningini triggjar aktørarar, jarðeigarar, kapitalistar og arbeiðarar. Schumpeter legði ein aktør afturat, nevnliga íverksetaran, sum eg vendi aftur til.

Í bókini “The Theory of Economic Development” kom hann við tveimum ástøðum. Tað fyrri snúði seg um hugtøkini kreativ/adaptiv og kreativa destruktiún. Hann helt, at tað eru tveir mátar, sum vit bera okkum at uppá, tá ið ein broyting/menning hendir. Hann kallar hesar hættir fyri adaptiv ella kreativ. Við adoptiv meinast, at vit bera okkum siðbundið at, tá ið broytingar henda – vit passa okkum til broytingarnar. Vit kunnu eisini velja at svara aftur upp á broytingar kreativt. Tá háttar vit okkum øðrvísi, enn vit plaga at gera. Eitt kreativt svar upp á eina broyting kann ikki síggjast frammanundan, og hetta vil broyta komandi hendingar í allar ævir. Hann nevnir eisini hugtakið kreativ destruktiún. Hetta merkir, at vit oyðileggja/bróta niður gamlan hugsanarhátt, tí at vit hava funnið ein nýggjan máta at gera tingini uppá.

Seinna ástæðið hjá Schumpeter í bókini frá 1911 var íverksetarahugtakið. Sum sagt legði hann tann fjórða aktörin aftur at teimum trimum, nevnliga íverksetaran. Hesin var tann innovativa megin í búskapinum og hevði evnini at síggja og gjøgnumføra tær nýggju samansetingarnar, sum ofta førdu til minkaðan kostnað í búskapinum og sum síðan kundi skapa búskaparvøkstur.

Schumpeter sá íverksetaran sum tann praktiska aktörin, sum handlaði. Hesin vildi skapa arbeiði ella virkseimi við at seta í verk eina ella fleiri nýskapanir út frá egnari hugsan ella hugsanum hjá øðrum. Tað kundi eisini verið frá uppfinningum, sum hann sjálvur ella onnur høvdu funnið uppá.

Íverksetarin var øðrvísi enn kapitalisturin. Í mun til henda átti íverksetarin einki og mátti aloftast fíggja síni hugskot við lánnum frá bankunum.

Schumpeter helt tað vera sera týðandi fyri búskaparligu menningina, at bankarnir stuðlaðu íverksetaranum. Teir skuldu lata honum váðafúsan kapital og máttu sleppa vanahugsanini um ta gomlu framleiðsluna, har vinningurin er útgangsstæðið.

Munurin millum siðbundna handilsmannin og íverksetaran

Hann helt, at tann vanligi handilsmaðurin, sum fæst við handil við vinningsmotivi, ikki er tann, sum kemur við nýggjum og slóðbrótandi framleiðsluháttum. Hjá siðbundna handilsmanninum er vanliga vinningsmotivið altíð knýtt at tí roknandi ella tí, sum kann roknast út. Hann velur heldur tann lítla og tryggja vinningin enn tann stóra og ótrygga. Tá onkur kemur við einum nýggjum framleiðsluhátti, merkir tað eisini ofta, at ein nýggj vora spyrst burtúr. Hetta kann geva móguleika fyri stórum vinningi; men samstundis er eitt slag av happadrátti í hesum. Tað óroknliga ger, at tað mugu serligar týpur av fólki til at seta slíkt í verk. Íverksetarar seta framleiðslufaktorar saman á nýggjan hátt og skapa nýggjar vørur. Teir kunnu tí ikki metast við vanligar handilsmenn. Teir virka óheftir av gamlari framleiðslu og spreingja rammuna fyri vanligum vinningsmotivi. Grundtankin hjá íverksetaranum kann verða stýrdur av dreyminum um framtíðar samfelagið, av tøkniligum eldhugi ella reinum ævintýrhugi.

Íverksetarin kann enda sum kapitalistur

Schumpeter helt ikki, at íverksetarar vóru leiðarar. Teir høvdu ikki serligt tev fyri at fáa fólk at fylgja sær. Tað er ikki heilt greitt hjá honum, um drívmegin hjá íverksetaranum er vinningur. Summastaðni sigur hann, at íverksetarin ikki søkir vinning. Motivini hjá íverksetaranum eru sambært honum:

1. Ynskið um at vera sjálvstøðugur.
2. Viljin til at sigra.

3. Gleðin í at loysa trupulleikar og at skapa okkurt nýtt.

Hóast alt, so greinar Schumpeter íverksetaravinningin. Hann sigur, at vinningurin ikki er ein serstøk løn fyri avrikið, men kemsur bert av monopolstøðuni á marknaðinum, sum ger tað gjørligt fyri íverksetaran at taka ovurprís fyri vøruna.

Íverksetarin er ein persónur, sum vil realisera seg sjálvan og vil uppnáa eina sjálvstøðuga støðu. Hann søkir ikki neyðturviliga váða, tvørturímóti vil hann minka um váðan sum mest. Innovatióin er knýtt at eini vissari mongd av váða, sum ikki slepst undan, og henda førir við sær broyting í búskaparligu skipanini. Við síni hugsan órógva íverksetararnir javnvágina og skapa kaos. Hetta kaos er tó nakað, sum førir búskaparligu skipanina framá og verður nevnt kreativ destruktióin.

Sambært Schumpeter komu íverksetararnir ongantíð at gerast ein serstøk samfelagsstætt. Hann vísti á, at tá ið tað eydnaðist hjá íverksetaranum, so bleiv hann ofta kapitalistur. Tá ið hann kom til pengar, so vildi hann heldur røkja sín kapital enn at broyta og at menna. Aðrar krefrir tóku við og drógu íverksetaravirksemið framá.

Á eldri árum ivaðist Schumpeter í, um íverksetarin hevði sama leiklut, sum hann áður hevði havt, tí sum kapitalisman mentist, tóktist tað, sum at framburður og nýhugsan stavaðu alt meira frá skipaðari gransking og menningararbeiði á stórum virkjum enn frá fríum framtakssemi. Íverksetaraástøðið fánaði í 30unum, men varð uppafurtikið í 1980'unum og ment av m.ø. Kent, Sexton og Vesper. Eisini nú á døgum eru nøkur av gandaorðunum í sambandi við búskaparvækstur íverksetan og íverksetari.

Keldur

Jørgen Ravn Elkjær, "Entreprenørbegrebet,"

<https://tidsskrift.dk/index.php/nationaloekonomisktidsskrift/article/view/25735/49538>

Lage Rosengren, "Schumpeter åter aktuell," www.ne.se/rep/schumpeter-ater-aktuellt-nyutgiven-antologi-om-kreativ-forstorelse

Føroya Handilsskúli á Kambsdali 25 ár – og lítandi fram í tíðina

Hjalmar Hansen

Í august í ár vóru 25 ár, síðan Føroya Handilsskúli á Kambsdali byrjaði sítt virksemi við FHS- og HH-dagskúla. Hetta verður hátíðarhildið á ymiskan hátt alt skúlaárið. Bygningurin verður 25 ár í januar mánaði, og 9. januar 2015 verður almenn móttøka á skúlanum.

Hesi 25 árin hava 1.535 næmingar fingið FHS-próg, 999 næmingar hava fingið HH-próg, og 79 næmingar hava fingið 1 árs HH-próg, vanliga nevnt HHs. Á fjarlestrinum hava 12 næmingar tikið fult FHS-próg, og 384 stakgreinapróg eru útskrivað á fjarlestrinum. Av hægri útbúgvingum eru 441 merkonom- og akademi-stakgreinapróg útskrivað. Aftur at hesum koma fleiri hundrad stakgreinapróg í sambandi við ta gomlu HMX-útbúgvingina, FHS- og HH-stakgreinir.

Fyrsta árið vóru tríggir flokkar á skúlanum, í lötuni eru 10. Eitt tíðarskeið vóru 12 flokkar, og var tá neyðugt at leiga hølir í gamla fólkaskúlanum í Søldarfirði. Í dag verða tvær skúlastovur leigaðar í ítróttahøllini á Kambsdali aftur at sjálvum handilsskúlabygninginum. Í lötuni eru 230 næmingar á skúlanum í 10 flokkum, umframt stakgreinalesandi og næmingar á kvøldskúlanum.

Fleiri av starvsfólkum skúlans hava verið í starvi síðan byrjan. Katrin Zachariassen, inspektørur, Carsten Petersen og Margit Fromm Petersen, lærarar, Dia Petersen, húsa-vørður, og Jógvan á Lakjuni, lærari, sum tó hefur havt farloyvi í mong ár til politiskt arbeiði.

Handilsskúlin á Kambsdali er formliga partur av Føroya Handilsskúla við einum stýri sum hægsta myndugleika og einum deildarstjóra sum dagligum leiðara. Í 1989 varð Petur Petersen settur sum fyrsti deildarstjóri. Hann varð avloystur í 1997 av Elsu Mariu Holm Olsen. Í 2002 tók Páll Isholm við sum deildarstjóri. Núverandi deildarstjóri, Hjalmar Hansen, tók við á sumri 2012.

Partur av størri heild

Vit hava nú fingið eina nýggja miðnámskúlastkipan – breytaskipanina. Handilsskúlin bjóðar nú búskaparbreyt og FHS. Studentaskúlin á Kambsdali bjóðar náttúrubreyt, hugbreyt og fyrireikingarbreyt. Komandi skúlaár skulu báðir skúlarnir virka sum ein skúli, og vit rokna tí við, at Handilsskúlin og Studentaskúlin fara í søguna sum sjálvstøðugir skúlar við egnum samleika. Enn er framtíðarbygnaðurin ikki greiður, og leiðsla og starvsfólk bíða

spent eftir, hvussu skipanin verður. Sostatt klárar Handilsskúlin á Kambsdali júst at runda tey 25 árin, áðrenn hann gerst partur av størri heild.

Lítandi fram í tíðina

Í miðnámskúlahøpi eru Føroyar býttar í tvey skúlaøki. Suðurøkið og norðurøkið. Kjarnin í suðurøkinum verður stásiligi Marknagilsdepilin, ið verður tikin í nýtslu í 2016. Tá verða núverandi Handilsskúlin í Havn, Tekniski Skúlin í Tórshavn og Studentaskúlin í Hoydølum savnaðir í ein skúla í nýggjum, stásiligum hølum, ið lúka øll nútíðar- og framtíðarkrøv. Marknagilsdepilin er eitt satt frambrot í føroyskari skúlasøgu. Hetta kemur at seta nýggjar treytir til Mentamálaráðið, lærarar og næmingar.

Men hvussu við okkum í norðurøkinum? Enn hava vit ikki fingið nakra greiða útmelding frá Mentamálaráðnum um, hvussu økið skal skipast. Bygginevndin, ið er sett í sambandi við út- og umbyggingina, sum í lötuni fer fram á skúlunum á Kambsdali, hevur víst á, at tað, sum nú verður gjørt, ikki er nøkur framtíðartryggjað loysn. Henda er bert fyri at kunna hýsa øllum núverandi næmingum undir somu lon og fyri at geva karmar til tær lærugreinar, sum breytaskipanin krevur. Bygginevndin metti í 2013, at 20-25 milliónir skuldu brúkast afturat fyri at gera eina fullfíggjaða útbygging, sum nøktaði nútíðarkrøv.

Tá eysturoyartunnulin er tikin í nýtslu, broytast Føroyar. Til dømis koma næmingar úr Runavík og av Strondum at hava somu tíð at koyra til Marknagilsdepilin sum til Kambsdals. Hvar velja hesi ungu tá at fara í skúla?

Tað má vera ein politisk uppgáva at tryggja, at flestallir næmingar í Føroyum fáa eins góð undirvísingartilboð. Tí eigur longu nú at verða sett út í kortið, at ein Norðurdepil verður bygdur, sum kann javnmetast við Marknagilsdepilin, har allar miðnámsútbúgvingar húsast undir somu lon og kunnu geva næmingunum best hugsandi móguleikar og útbúgvingartilboð undir nýggjum og framtíðartryggjaðum umstøðum.